

ВРАЗЛИВІ ГРУПИ НАСЕЛЕННЯ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ НА МІЖНАРОДНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ**VULNERABLE GROUPS OF POPULATION: LEGAL REGULATION IN THE EUROPEAN UNION AT THE INTERNATIONAL AND NATIONAL LEVELS**

Лабенська Л.Л., к.ю.н.,
доцент кафедри міжнародного права
Університет митної справи та фінансів

Філяніна Л.А., доцент кафедри міжнародного права
Університет митної справи та фінансів

Стаття присвячена дослідженню актуальних питань щодо правової регламентації та визначення змісту статусу вразливих груп населення в законодавстві Європейського Союзу на міжнародному та національному рівнях.

Вразливий статус може бути набутий протягом життя в наслідок певних ситуацій чи подій (певний вік: новонароджений, неповнолітній, пенсіонер), але вразливість окремих осіб є природною і незмінною (колір шкіри, національна меншина, стать). В силу такого широкого трактування, поняття вразливості можна розглядати з різних сторін, оцінюючи вразливість як соціальну, економічну, правову категорію.

Становлення основ міжнародно-правового захисту вразливих груп населення відбулося лише в другій половині XIX – на початку XX ст. Акцентується увага, що розуміння та виявлення вразливості окремої особи чи групи осіб за певними ознаками є важливим елементом захисту прав людини, запобігання різним формам дискримінації та виховання толерантного ставлення до таких осіб.

У міжнародному праві, праві Європейського Союзу (далі – праві ЄС), в основних конвенціях з прав людини відсутнє визначення вразливості щодо людини. Даний термін вживається найчастіше в академічному, політичному дискурсі, а також у правозахисних колах, скоріше як спільне розуміння того, що окремі особи або навіть цілі групи людей часто демонструють ознаки вразливості та є більш уразливими до ризику порушення прав людини. Фактично, навіть формулювання, яке використовується для позначення певних груп, є непослідовним. Уразливий статус виражається через посилання на національне походження; расу; стать; релігію; вік; сексуальну орієнтацію; соціальний, економічний стан та невивідне становище включаючи бідність, відсутність доступу до ресурсів і основних послуг, незадоволені потреби первинної медичної допомоги; відсутність привілеїв; дискримінацію та інше.

У сучасному міжнародному праві та праві ЄС пропонується традиційний договірний підхід до вразливих осіб, коли на держави покладається обов'язок створити механізм, що забезпечує захист їх прав. У той же час, держави самі повинні вирішувати питання про застосування концепції вразливості і створити систему захисту прав вразливих людей, що відповідає міжнародному праву і національним інтересам.

Ключові слова: вразливий статус, вразлива група населення, вразливі категорії, права людини, дискримінація, незахищені та вразливі групи.

The article is devoted to the study of relevant issues related to legal regulation and the determination of the meaning of the vulnerable groups' status in the legislation of the European Union at the international and national levels.

Vulnerable status can be acquired throughout life as a result of certain situations or events (certain age: newborn, minor, senior), but the vulnerability of certain individuals can be natural and unchangeable (skin color, ethnic minority, gender). Due to such a broad interpretation, the concept of vulnerability can be viewed from different angles, assessing vulnerability as a social, economic, and legal category.

The foundations of international legal protection of vulnerable groups were established only in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries.

The authors emphasize that understanding and identifying the vulnerability of an individual or a group of individuals on certain grounds is an important element of human rights protection, prevention of various forms of discrimination, and fostering tolerance towards such individuals.

There is no definition of human vulnerability in international law, European Union law (hereinafter referred to as EU law), or in the main human rights conventions. The term is used most often in academic, and political discourse, as well as in human rights circles, rather as a common understanding that individuals or even entire groups of people often show signs of vulnerability and are more exposed to the risk of human rights violations. Even the language used to refer to certain groups is inconsistent. Vulnerable status is expressed through references to national origin; race; gender; religion; age; sexual orientation; social, and economic status; disadvantage, including poverty, lack of access to resources and basic services, unmet primary health care needs; lack of privilege; discrimination, etc.

Modern international and EU law offers a traditional contractual approach to vulnerable persons when states are obliged to create a mechanism to ensure the protection of their rights. At the same time, states themselves must decide on the application of the concept of vulnerability and create a system of protection of vulnerable people's rights that is consistent with international law and national interests.

Key words: vulnerable status, vulnerable population, vulnerable categories, human rights, discrimination, disadvantaged and vulnerable groups.

Відкрита військова агресія росії проти нашої держави, починаючи з лютого 2022 року, актуалізувала, як внутрішні так і зовнішні: безпекові, гуманітарні, економічні, екологічні та інші питання, що виникли на початку 2014 року. У національному правовому просторі загострилися питання щодо розширення переліку осіб, яких можна віднести до «вразливих груп населення». Нажаль, війна призвела до появи нових вразливих груп населення, чий потреби доцільно врахувати під час реформування системи соціального-правового захисту.

Зміст поняття «вразливі групи населення» є досить різностороннім, а тому виступає предметом дослідження юристів, економістів, фахівців, котрі працюють в соціальній сфері, в практиці діяльності благодійних організацій

тощо. Вразливість як правова категорія є предметом аналізу в дослідженнях О. Калачикової, К. Калініної, Г. Леонідової, С. Несміянової, О. Смолевої, Т. Сироїд, О. Шабунової та інших.

Мета нашої статті – проаналізувати регламентацію, визначення статусу та механізм закріплення прав вразливих груп населення в міжнародно-правових актах, актах європейського права та на рівні національного законодавства.

Термін «вразливий» в правовому значенні є оціночним та розглядався як можливість дискримінації у різних її проявах. Сьогодні це фактор ризику порушення прав людини. Навіть у сучасному суспільстві є випадки, коли людина в силу своїх фізичних або психологічних особливостей, соціального середовища, в якому вона проживає,

релігійних поглядів та інших причин потрапляє у ситуацію «соціального виключення» із суспільства. Наслідками соціального виключення є бідність, ворожість між групами та відмова від таких необхідних соціальних гарантій, як освіта, охорона здоров'я, суспільна діяльність. Визнання особи вразливою пов'язано з виникненням потреби забезпечити їй особливий захист з боку держави та суспільства, до якого вразлива особа або група осіб відноситься і (або) на території якого перебуває [1, с. 62–63].

Так, для юристів вразливість означає необхідність захисту прав певної групи людей, для економістів – потрапляння в ситуацію, коли людина обмежена в доступі до економічних ресурсів, що не дозволяє їй задовольняти «мінімальний рівень якості життя». На думку, соціологів, вразливість притаманна особам чи групам, що мають певні соціально-демографічні характеристики або соціальний статус. Для соціальних працівників ознакою вразливості є наявність складної життєвої ситуації [1].

В англійському середовищі існує відповідний термін – *vulnerable groups*, тобто, в дослівному перекладі, – це ті ж чутливі або вразливі групи населення.

Важливе місце у захисті вразливих груп населення наприкінці XIX ст. посідали багатосторонні угоди, що спеціально закладали міжнародно-правові основи захисту жінок. Окрім того, саме в цей період було укладено цілу низку міжнародних договорів, спрямованих на захист найбідніших верств населення. Серед них – договори про взаємну підтримку злидених моряків, хворих, покинутих дітей тощо. Тоді ж було зроблено й важливі кроки на шляху забезпечення захисту прав релігійних меншин. Важливою віхою на шляху до створення міжнародно-правового захисту вразливих верств населення під час війни стало прийняття Женевської конвенції про поліпшення долі поранених і хворих воїнів під час сухопутної війни 1864 р., Брюссельської декларації про закони і звичаї війни 1874 р., Гаазької конвенції про закони і звичаї сухопутної війни 1907 р. Хоча, дані нормативно-правові акти, не мали прямої мети захистити права вразливих груп населення, але все ж побіжно були спрямовані на реалізацію цього завдання [2, с. 204–209].

Європейський комітет із соціальних прав у своєму рішенні по справі «Європейський центр з прав ромів проти Болгарії» (*European Roma Rights Centre (ERRC) v. Bulgaria*) 2008 р. посилаючись на власні висновки XVII2 2004 р. постановив, що він оцінює дотримання ст. 11 переглянутої Європейської соціальної хартії 1996 р., звертаючи особливу увагу на становище незахищених та вразливих груп (п. 45) [3]. Отже, визнає за ромами статус вразливої групи за ознакою дискримінації щодо доступу до послуг охорони здоров'я.

Додатковий протокол до американської конвенції з прав людини в галузі економічних, соціальних і культурних прав 1988 р. визнає однією з ознак що робить людину найбільш вразливою – бідність (ст. 10 (f)) [4].

У Нью-Йоркській декларації, прийнятій Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй за підсумками Наради високого рівня з питань великого переміщення біженців і мігрантів 19 вересня 2016 року, акцентувала увагу на зобов'язанні держав розглянути можливість розробки керівних принципів і добровільних рекомендацій, відповідно до міжнародного права, щодо задоволення особливих потреб всіх людей, які перебувають у вразливому становищі: біженців і мігрантів у тому числі жінок з груп ризику; дітей, особливо тих, які перебувають без супроводу дорослих або розлучені зі своїми сім'ями; представників етнічних і релігійних меншин; жертв насильства; людей похилого віку; людей з обмеженими можливостями; осіб, які зазнають дискримінації за будь-якою ознакою; представників корінних народів; жертв торгівлі людьми, а також жертв експлуатації та жорстокого поводження в контексті контрабандного перевезення мігран-

тів (п. 23) [5]. Дана Декларація чітко регламентує перелік уразливих станів людини та акцентує увагу на важливості задоволення нагальних потреб осіб, які знаходяться у такому стані, без будь-якої дискримінації.

Гудін Р., професор Університету Есекса (Англія), аргументує концепцію вразливості, як перебування під загрозою нанесення шкоди особі, а саме існування певного ефективного вибору: спричинити чи відвернути загрози шкоду. Він розрізняє два аспекти вразливості: природня (люди народжуються безпорадними, хворіють, потребують їжі, стають старими чи слабкими) та метафорична (створюється, формується або підтримується людиною). Разом з тим, Гудін Р. акцентує увагу на бажанні суспільства захищати вразливих осіб і доцільності прагнути до зменшення груп вразливості, оскільки дані групи найчастіше зазнають експлуатації [6, с. 110–112].

Вивчаючи практику ЄСПЛ, Ліманте А., визначає, що поняття «вразлива група» з'явилося у 2001 р. у справі «Чепмен проти Сполученого Королівства» (*Chapman v. the United Kingdom*) [7] щодо ромської меншини. Згодом, ЄСПЛ до тлумачення терміну «вразлива група» включає осіб з розумовими та фізичними вадами, шукачів притулку, людей з ВІЛ/СНІДом, осіб позбавлених свободи, а також більш загальні групи, такі як діти та жінки [8].

Вважається, що правова категорія «вразливість» знайшла своє відображення, насамперед, в джерелах міжнародного права, в тому числі у міжнародних договорах, документах міжнародних організацій і органів, судової практики та міжнародно-правовій доктрині.

Можна стверджувати, що ухвалення спеціалізованих конвенцій щодо прав окремих груп, свідчить про усвідомлення необхідності їх посиленого захисту через вразливість. Так, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. визнає потреби в особливому захисті вагітних жінок (ст. 6 (5)), осіб, позбавлених волі (ст. 10, 11), іноземців (ст. 13), осіб, обвинувачених у вчиненні кримінального правопорушення та засуджених за злочин (ст. 10, 14), дітей, дітей, які постраждали від дискримінації, етнічні та мовні меншини, а також будь-які інші групи осіб або їх окремі члени, які зазнають дискримінації. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р. визнає права жінок на рівність у всіх сферах життя та передбачає заходи щодо ліквідації дискримінації при працевлаштуванні, рівну оплату праці, соціальне забезпечення (ст. 11). Конвенція про ліквідацію насильства щодо жінок і домашнього насильства (Стамбульська конвенція, 2011 р.) спрямована на запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством, а також на забезпечення захисту постраждалих осіб. Вона закріплює комплексний підхід до захисту жінок як вразливої групи, що може зазнавати насильства. Конвенція про права дитини 1989 р., охоплює основні аспекти прав дитини, включаючи право на захист від експлуатації, зловживань і дискримінації (ст. 3, 28), Конвенція про права людей з інвалідністю 2006 р. акцентує увагу на правах людей з інвалідністю, забезпечуючи їхнє право на повну участь у житті суспільства без дискримінації (ст. 5, 9) Конвенція про статус біженців 1951 р. фокусується на правах і захисті біженців включаючи право на притулок і захист від виселення. Конвенція МОП № 169 про корінні народи і народи, які ведуть племінний спосіб життя 1989 р. покликана захищати права корінних народів, включаючи їх право на збереження культури, мови, землі, природних ресурсів, а також їх право на самовизначення та участь у прийнятті рішень щодо своїх пріоритетів розвитку (ст. 7).

Разом з тим, деякі конвенції мають концепцію вразливості осіб або груп, розроблені таким чином, щоб відповідати конкретному праву або темі, яка розглядається в документі. Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей 1990 р. У її преамбулі звертається увага на необхідність враховувати вразливе становище в якому часто опиняються працюючі-

мігранти та члени їхніх сімей, через те, що вони знаходяться за межами держави-походження та труднощі, з якими вони можуть зіткнутися, при перебуванні у державі роботи по найму [9].

Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії 2000 р. у преамбулі акцентується увага на визнанні існуючої проблеми щодо особливо вразливої групи дітей, включаючи малолітніх дівчаток, які піддаються більшому ризику сексуальної експлуатації і надмірно високої частки серед дітей, які сексуально експлуатуються, та ст. 8–10 визначають необхідність вживання заходів для захисту прав та інтересів дітей-жертв таких злочинів [10].

Особливої уваги заслуговує Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, що підкреслює важливість особливого захисту жінок і дітей. У ряді загальних коментарів і заключних зауважень Комітет з економічних, соціальних і культурних прав визначив інші групи, зокрема: люди похилого віку, особи з обмеженими можливостями, мігранти, особи, позбавлені волі, біженці, шукачі притулку, внутрішньо переміщені особи, жителі нетрів, роми, корінні народи, етнічні меншини, люди, які живуть з ВІЛ/СНІДом, жертви стихійних лих і люди, які живуть у бідності [11]. Проте положення про недискримінацію (ст. 3) поширює спеціальний режим захисту також на інші групи осіб. Хоча існує багато прикладів груп, які можуть перебувати в уразливому становищі, слід зазначити, що вказівки щодо звітності 2008 року залишають визначення (неблагополучних і маргіналізованих) груп державі, яка звітує [12].

Крім того, регіональні документи з прав людини містять ряд положень, що стосуються окремих груп. Міжамериканська конвенція про запобігання, покарання та викорінення насильства щодо жінок 1994 р. констатує, що вразливість жінок до насильства, зумовлена, серед іншого, їх расовим чи етнічним походженням або їх статусом мігрантів, біженців або переміщених осіб [13]. У європейському контексті концепція вразливості була прямо використана в ряді справ Європейським судом з прав людини, зокрема для надання захисту ромам, особам з розумовими вадами, людям, які живуть з ВІЛ, і шукачам притулку [14, с. 1057]. Крім того, декільком іншим групам надається особливий захист у європейській системі прав людини, хоча вони прямо не позначені як уразливі, наприклад діти та жінки, бідні та люди, які живуть на соціальні виплати [15]. Європейська соціальна хартія також приділяє особливу увагу конкретним групам, підкреслюючи: рівність між чоловіками та жінками (ст. 4), соціально-економічний захист дітей (ст. 7) та право людей похилого віку на соціальний захист (ст. 23). Європейський комітет із соціальних прав вважає пенсіонерів уразливими через їхню залежність. Це також стосується ситуації дітей та молоді.

Функція концепції вразливості полягає не лише в тому, щоб підкреслити системне позбавлення прав певних груп або підкреслити потребу в спеціальних заходах захисту. Крім того, концепція вразливості є багатозначною, що дозволяє розглядати різні ступені вразливості [16, с. 18]. Це враховує той факт, що вразливі групи різноманітні. Серед уразливих груп можуть існувати «особливо вразливі» підгрупи, тоді як деякі широкі групи, наприклад жінки, не обов'язково вважаються вразливими за замовчанням [17]. Стосовно дискримінації, було зазначено, що вразливість заявників функціонує як інструмент для виділення найбільш уразливих підгруп у більшій групі [18, с. 169].

Разом з тим, Європейський суд з прав людини, визнавши дітей-шукачів притулку «надзвичайно вразливими» [19], тоді як Європейський комітет із соціальних прав підкреслив, що можна визначити пріоритети також у вразливих групах, якщо вплив не є надто великим на «найбільш вразливих». Цей аргумент також був висунутий урядом

Греції в Рішенні по суті: Федерація працюючих пенсіонерів Греції (ika – etam) проти Греції. [20]. Це означає, що не тільки вразливість конкретної групи завжди визначається в «casu», але також і те, що ступінь вразливості оцінюється за конкретними обставинами та джерелами цієї вразливості. На додаток до визначення пріоритетності окремих груп порівняно з тими, хто не перебуває у вразливому становищі, концепція вразливості служить для встановлення пріоритетів між конкуруючими претензіями на посилений захист (щоб забезпечити захист принаймні тих, хто вважається «найбільш вразливим») [21, с. 38]. Як наслідок, уразливість також стає засобом виключення [22]. Цей аспект концепції вразливості особливо підкреслюється в ситуаціях економічної скрути. У «Керівних принципах оцінки впливу економічних реформ на права людини» особливо наголошується на необхідності брати до уваги вплив на найбільш безправних або маргіналізованих осіб і вразливих груп. Незалежний експерт з питань впливу зовнішнього боргу та інших відповідних міжнародних фінансових зобов'язань держав наголошує на повній реалізації всіх прав людини, зокрема економічних, соціальних і культурних прав [23].

Крім цього, більшість переліків містять пункт «інше», акцентуючи увагу, що перелік не є вичерпним. Отже, відсутній стилій, вичерпний перелік осіб, яких слід вважати вразливими з точки зору права прав людини в цілому.

Кожна держава має власне визначення поняття «вразлива група» чи «вразливість», а також супутніх чинників. У Швеції до вразливих груп належать особи з інвалідністю, деменцією, психологічними проблемами, ті, що не володіють шведською або англійською мовою, соціально ізольовані особи, ті, хто проживає в небезпечних умовах, або належить до стигматизованих груп. В Естонії вразливі групи включають дітей (до 18 років), людей похилого віку (від 65 років), осіб з хронічними захворюваннями, російськомовні меншини, осіб/сімей з низьким рівнем доходу та тих, хто проживає у малонаселених муніципалітетах [24]. З вищезазначеного можна зробити висновки, що національний підхід та міжнародна практика визначення «вразливості» різняться. У деяких державах підхід є простішим і може визначатись лише за одним чинником, наприклад, раса або стать.

Аналізуючи положення національного законодавства щодо визначення та регламентації статусу «вразливі групи населення» приходимо до висновку, що у Законі України «Про соціальні послуги» 2019 р. до таких груп законодавець відносить особи/сім'ї, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників. Разом з тим, законодавець дає роз'яснення, щодо розуміння терміну «складні життєві обставини» – це такі обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самостійно. А до чинників, що можуть їх зумовити законотворцями віднесено: похилий вік; часткову або повну втрату рухової активності, пам'яті; невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування; психічні та поведінкові розлади, у тому числі внаслідок вживання психоактивних речовин; інвалідність; бездомність; безробіття; малозабезпеченість особи; поведінкові розлади у дітей через розлучення батьків; ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків із виховання дитини; втрату соціальних зв'язків, у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі; жорстоке поводження з дитиною; насильство за ознакою статі; домашнє насильство; потрапляння в ситуацію торгівлі людьми; шкоду, завдану пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією (п. 15 ст. 1) [25]. До вразливих груп населення відносяться: малозабезпечені сім'ї з дітьми,

внутрішньо переміщені особи, неповнолітні одинокі матері (батьки) та ін. (п. 4) [26].

Вивчаючи питання національного врегулювання порядку надання допомоги особам, які потрапили у складні життєві обставини ми прийшли до висновку, що законодавець не врахував інші складані життєві обставини, наприклад, відсутність постійного місця проживання. Сьогодні для населення України, ще додалось – інвалідність, потрапляння в ситуацію торгівлі людьми, безробіття, насильство, майнова шкода спричинені росією під час війни. Разом з тим, закон не дає визначення, що саме мається на увазі під цією шкодою та який її характер.

Натомість необхідно зазначити, що вразливість визначається історичними, політичними, культурними, інституційними, фізичними, матеріальними та іншими чинниками, що формують спосіб життя людей та може спричинити низку факторів уразливості. Поняття вразливості стало не лише невід'ємною умовою життя, але й інструментом для вирішення довготривалих проблем, таких як соціальна дискримінація, нерівність та економічна незахищеність, що зробило її глобальною для міжнародного правосуддя [27].

Отже, досліджуючи міжнародні, європейській та національні джерела можна виокремити такі загальні критерії, за якими можна визначити вразливих осіб: вік (діти, підлітки, особи похилого віку тощо); стать (жінки, у тому числі вагітні, хворі, залучені до збройного конфлікту тощо); гендерна приналежність (лесбійки, геї та трансгендери); етнічна приналежність, яка іноді переплітається зі статусом проживання (роми/цигани/сінті – меншини та корінні народи, сільське населення, люди, що живуть на островах, або люди, що живуть у районах, схильних до стихійних лих); стан здоров'я (люди з інвалідністю, фізичними та психічними вадами, невиліковно хворі: ВІЛ/СНІД, тощо); статус несвободи (затримані та ув'язнені, які перебувають у місцях позбавлення волі незалежно від режиму); та інший статус (іноземці, біженці та шукачі притулку, трудові мігранти, внутрішньо переміщені особи, депортовані, бездомні тощо).

Очевидно, що це не вичерпний перелік осіб, які потребують особливого захисту, оскільки багато інших груп людей можуть страждати від дискримінації та приниження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мальцева О.І. Наукові підходи до визначення вразливості та виокремлення вразливих груп населення. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 1 (339), Ч. II, 2021.
2. Гавриленко О.А., Реньов Є.В. Становлення та розвиток передумов міжнародно-правового захисту вразливих груп населення: історико-юридичний дискурс. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. Випуск 76: частина 2. 2023. С. 202-211.
3. Decision on the merits 3 December 2008 European Roma Rights Centre (ERRC) v. Bulgaria Complaint No. 46/2007. URL: <http://surl.li/qotrcb>
4. Additional protocol to the american convention on human rights in the area of economic, social and cultural rights "Protocol of San Salvador" <https://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-52.html>
5. New York Declaration for Refugees and Migrants. Resolution adopted by the General Assembly on 19 September 2016. URL: <http://surl.li/ghefls>
6. Goodin, R. E. Protecting the vulnerable: A reanalysis of our social responsibilities. Chicago, IL: University of Chicago Press. 1985. URL: <http://surl.li/abbbyy>
7. Case of Chapman V. the United Kingdom (Application no. 27238/95) STRASBOURG.18 January 2001. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-59154%22>
8. Limantė A. Vulnerable Groups in the Case Law of the European Court of Human Rights. Legal Protection of Vulnerable Groups in Lithuania, Latvia, Estonia and Poland / A. Limantė, D. Pūraitė-Andrikiienė (Eds.). Cham : Springer, 2022. Pp. 29-54. URL: <https://doi.org/10.1007/978-3-031-06998-7>
9. International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. General Assembly resolution 45/158. 18 December 1990. URL: <http://surl.li/xczlrr>
10. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography. Resolution A/RES/54/263 at the fifty-fourth session of the General Assembly of the United Nations. 25 May 2000. URL: <http://surl.li/ebrlui>
11. Chapman A.R. and Carbonetti B., 'Human Rights Protection for Vulnerable and Disadvantaged Groups: The Contributions of the UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights', 33:3 Human Rights Quarterly (2011) pp. 682-732.
12. Guidelines on treaty-specific documents to be submitted by states parties under articles 16 and 17 of the International covenant on economic, social and cultural rights, UN Doc. E/C.12/2008/2 (2008). URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g09/413/39/pdf/g0941339.pdf>
13. Inter-American Convention on the Prevention, Punishment, and Eradication of Violence against Women. (Convention of Belém do Pará). 9 червня 1994 р. URL: <http://surl.li/jyftih>
14. Peroni L. and Timmer A., Vulnerable Groups: The Promise of an Emerging Concept in European Human Rights Convention Law. *International Journal of Constitutional Law*. 2013. pp.1056-1085. URL: <http://surl.li/xiweyd>
15. Ippolito F. and Sánchez S.I. (eds.), Protecting Vulnerable Groups: The European Human Rights Framework (Hart Publishing, Oxford, 2015. p. 23-47.
16. Mackenzie C., Rogers W., and Dodds S. (eds.), Vulnerability: New Essays in Ethics and Feminist Philosophy (Oxford University Press, New York, 2014), p. 18
17. M.S.S. v. Belgium and Greece, Application no 30696/09, European Court of Human Rights, 21 January 2011, paras 232 and 251 <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22001-103050%22>; Valiulėnė v. Lithuania, Application no. 33234/07, European Court of Human Rights, 26 March 2013, para. 69. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-117636%22>
18. Arnardóttir O.M., Vulnerability under Article 14 of the European Convention on Human Rights: Innovation or Business as Usual?, 4:3 Oslo Law Review. 2017 pp. 150-171.
19. Tarakhel v. Switzerland. European Court of Human Rights, (4 November 2014) App. 29217/12, para 99. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22001-148070%22>
20. Federation of employed pensioners of Greece (IKA –ETAM) v. Greece. No. 76/2012. URL: <http://surl.li/igockv>
21. Sepúlveda M. and Nyst C. The Human Rights Approach to Social Protection (Ministry for Foreign Affairs of Finland, Helsinki, 2012) p. 38.
22. Hruschka C. and Leboeuf L. Vulnerability: A Buzzword or a Standard for Migration Governance?, Population Europe, Policy Brief No. 20 (January 2019).
23. Guiding principles on human rights impact assessments of economic reforms UN Doc. A/hrc/40/57 (19 December 2018). URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g18/443/52/pdf/g1844352.pdf>
24. Kuran C., Morsut C., Kruke B.I., Krüger M. Vulnerability and vulnerable groups from an intersectionality perspective URL: <http://surl.li/qzxyoy>
25. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
26. Про організацію надання соціальних послуг: Постанова КМУ від 01.06.2020 р. № 587 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#top>
27. Cole A., All of Us Are Vulnerable, but Some Are More Vulnerable than Others: The Political Ambiguity of Vulnerability Studies', 17:2 Critical Horizons (2016), 269-277.